

„Операције другачије од ратних“ – облик угрожавања безбедности малих земаља

УДК: 327.8 : 356.255.2

Мр Здравко Зељковић, пуковник у пензији

У раду аутор разматра генезу синтагме „специјални рат“ и њену трансформацију у доктрину „сукоб ниског интензитета“, а затим у „операције другачије од ратних“, као метода примене силе у међународним односима и једног од облика угрожавања безбедности малих земаља. Разрађујући поглавље „Операције“ из Приручника FM-100-5, разматрају се четири основне врсте „сукоба ниског интензитета“ у којима учествују ОС САД: подршка побуњеничким или противпобуњеничким дејствима; борба против тероризма; операције одржавања мира и мирнодопске („континџенси“) операције. Сви облици „операција другачијих од ратних“ и њених ранијих форми („специјални рат“, доктрина „сукоба ниског интензитета“) испробани су на бившој СФРЈ (СРЈ) и њеним народима, посебно српском.

Кључне речи: „операције другачије од ратних“, „специјални рат“, доктрина „сукоба ниског интензитета“, „мирнодопске (континџенси) операције“ безбедност, тероризам, побуњеничка и противпобуњеничка дејства.

Увод

„Операције другачије од ратних“ („специјални рат“, „сукоб ниског интензитета“) облик су примене силе у међународним односима и последица прилагођавања политике са позиција силе новим међународним и унутрашњеполитичким условима.

Општи објекат напада, у најширем смислу, јесте држава и њен положај у међународној заједници, а посебни објекти напада су основне вредности сваког друштва, којима се обезбеђује његов опстанак и развој: уставни поредак, територијални интегритет, суверенитет, независност, слободе и права грађана и др.

У време биполарне равнотеже светске моћи, уместо оружане агресије и других облика отворене и грубе примене силе, водеће блоковске земље су, према чланицама супарничког блока, али и онима које то нису биле, примењивале тзв. операције другачије од ратних („специјални рат“, доктрину „сукоба ниског интензитета“). По нестанку ВУ и дезинтеграцији СССР-а, једина преостала суперсила САД и њени савезници интензивирали су примену „операција другачијих од ратних“ (али и класичних оружаних агресија) широм света. Бивша СФР (СРЈ) и њени народи, посебно српски, били су опитни полигон и жртве „операција другачијих од ратних“ и, на крају, класичне

оружане агресије. Примена „операција другачијих од ратних“ наста-вљена је и после петооктобарских промена 2000. године у Србији, унеколико измењеним интензитетом и методама.

Појам „специјалног рата“

Према Душану Вилићу и Милану Атељевићу „специјални рат“ је: „*комплекс организованих активности, мера и дејстава на идеолошком, политичком, економском, културном, дипломатском, психолошко-пропагандном, обавештајно-субверзивном и војном плану који се у миру предузимају против неке земље*“.¹

Љубомир Стајић, „специјални рат“ дефинише као: „*скуп планских, организованих и координираних политичких, дипломатских, економских, психолошко-пропагандних, обавештајно-субверзивних, терористичких и војних акција, као и мера и поступака које једна или више држава самостално или преко међународне заједнице предузимају против земље објекта напада ради остваривања свог циља*“.²

Дакле, „специјални рат“ („агресија у миру“, „тајна борба“, „подземни рат“, „подземна борба“, „субконвенционални рат“ и сл.) јесте комплексан специфичан облик и процес примене силе према некој држави. Изводи се, углавном, тајно и уз примену нелегалних метода. Тај процес има више фаза и свака од њих представља корак ка заоштравању односа. Ове фазе нису временски ограничене и крећу се од неколико месеци до неколико година, па и десетина година, што зависи од међународних околности, али и снаге и воље нападнуте земље да се брани и одбрани.

У време америчке политичке и војне пенетрације у земље југоисточне Азије, средином шездесетих година XX века, политички и војни врх САД лансирао је синтагму „специјални рат“ или, прецизније, „специјално ратовање“ („Special warfare“). Иначе, у америчком политичком и обавештајном жаргону за један део ових активности усталила се синтагма „тајне операције“ или „тајне политичке операције“. Од седамдесетих година прошлог века код нас је у употреби, из њега изведена, синтагма „специјални рат“.

Засебно узети, појавни облици специјалног рата познати су и пре шездесетих година овог века. Многи примери у историји то потврђују. Још је старокинески војсковођа Сун Цу Ву, 500 година пре нове ере, тврдио да се највећа ратна вештина састоји у томе да се отпор непријатеља сломи без борбе. Познате војсковође Ханибал, Филип и Александар Македонски, уз помоћ пропаганде и обавештајне делатности, постизали су одлучујуће победе. Отуда закључак да су поједи-

¹ Душан Вилић и Милан Атељевић, Специјални рат: одбрана и заштита, НИО Поговорна политика, Београд, 1983, стр. 19.

² Љубомир Стајић, Основи безбедности, Полицијска академија, Београд, 1999, стр. 261.

ни облици које подводимо под „специјални рат“ старији од њега самог. То је случај са државним ударима, једним од најрепрезентативнијих облика специјалног рата који је у теорији познат преко 150 година.³ Још су старија диверзантска дејства која су у војнотеоријском смислу формулисали Клаузевиц и Жомини, а срећемо их и у доктрини „специјалног рата“. Фашистичка Немачка је уочи и на почетку Другог светског рата испробала готово све облике тзв. савремених неконвенциоаналних дејстава, али то ипак није био „специјални рат“ као јединствена, целовита доктрина, какву су донедавно користиле велике силе. То су била појединачна специјална дејства у функцији предстојећих напада.

Модификација доктрине „специјалног рата“ у доктрину „сукоба ниског интензитета“

Крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година XX века доктрина „специјалног ратовања“ (Special warfare) модификована је у нову доктрину под називом „сукоб ниског интензитета“ (Low intensity conflict), која представља надградњу стратегије „посредног наступања“ и „специјалног рата“, а истог је степена општости.

„Платформу за израду доктрине сукоба ниског интензитета (‘Пројект осамдесетих’) формулисала је, у првој половини 1980. године, група америчких експерата за стратегију, позната као Комитет из Санта Фе. Као главне оријентире у свом раду група је претходно дефинисала следеће ставове: а) рат а не мир управља међународним односима („War, not peace is the norm in international affairs“), б) САД морају предузети иницијативу, или ће пропасти, у своме интересу морају деловати као прворазредна сила, а сада су (1980. н. а.) свуда у повлачењу, сада жању последице самозаваравања и кратковидости, због чега морају исправљати грешке деценија, од Рузвелта наовамо. Између осталог, САД морају одбацити политику ‘борбе за људска права’, којом је Картерова администрација (1976-1980) лишила САД једног броја верних савезника у свету, в) пред избором: „Raxsovietica“ или пројекција америчке моћи на светском нивоу, САД се без одлагања морају одлучити за ово друго, г) Латинску Америку, Западну Европу и Јапан САД сматрају темељом своје моћи и због тога се не може прихватити губитак било ког од ових темеља“.⁴

У позадини свих политичко-стратегијских опредељења и доктринарних решења стајао је Савет за иностране послове (USIA), фор-

³ Класичан пример државног удара, из тог доба, је онај кога је извео Наполеон III у Француској 1851. године, коме је К. Маркс посветио студију – „Осамнаести Бример Луја Бонапарте“.

⁴ Душан Вилић и Бошко Тодоровић, Кризе: изазивање и управљање кризама, Графо-Марк, Београд, 1997, стр. 49.

мално приватна агенција, претежно састављена од банкара, бивших владиних функционера, новинара, адвоката, крупних бизнисмена на чијем је челу једно време био Дејвид Рокфелер. Главни аутори „Проекта осамдесетих“ били су: Х. Кисинџер, С. Венс, Т. Хесбер, П. Волкер и др. Иста стратегијска опредељења ушла су у изборну платформу Републиканске странке захваљујући којима је победила на председничким изборима 1980. године. Саму суштину доктрине сукоба ниског интензитета чини метода изазивања криза у другим земљама и управљање њима. Изазивање и управљање кризама (crisis management) две су фазе јединствене империјалне стратегије разбијања сложених државних заједница и обарања непослушних режима ради потчињавања суверених држава агресивним „операцијама без ратног стања“ и без примарне примене сопствене оружане силе. Само изазивање криза и управљање њима остварује се извођењем „тајних операција“ (covert actions) у којима америчке обавештајне службе имају велико искуство и главну реч. Суштину „тајних операција“ чине субверзивне активности неконвенционалног карактера помоћу којих се, током краћег или дужег периода, подрива и слаби политичка, економска, војна и морална моћ и јединство те државе ради стварања услова за обарање легалне владе нападнуте земље. Оне могу бити „грубљи“ облици политичког насиља: државни удари, оружане побуне, тероризам и слично, или мање окрутни: медијски и војни притисци, економске санкције, довођење на власт послушних гарнитура путем „демократских“ избора, итд.

Појам „сукоба ниског интензитета“⁵

„Између рата и мира егзистира стање које се у америчкој војној терминологији назива сукобом ниског интензитета. У таквим условима употреба војних снага ради остваривања стратегијских циљева је индиректна. Војне операције се изводе ради подршке невојним акцијама, а често имају за циљ пружање помоћи пријатељским и савезничким земљама, као и покретима отпора чији су циљеви борбе у складу са америчким интересима“.⁶

⁵ „Војна стратегија САД предвиђа три врсте ратних сукоба: а) сукоб високог интензитета, који подразумева директни оружани сукоб конвенционалним или нуклеарним снагама или њиховом комбинацијом; б) сукоб средњег интензитета, означава ограничени рат САД, самостално или са савезницима, ван територије водних блоковских сила, са употребом нуклеарног оружја или без њега, и в) сукоб ниског интензитета, који представља ограничени војно-политички сукоб на ужем географском простору против терористичких и побуњеничких снага, које желе да остваре политичке циљеве супротне интересима САД и њених савезника и пријатеља.“ Љубомир Стајић, Основи безбедности, Полицијска академија, Београд, 1999, стр. 264.

⁶ Војне операције ОС САД у сукобу ниског интензитета, Генералштаб ВЈ, Београд, 1996, стр. 7.

Свака конфликтна ситуација унутар једне државе, између две земље или групе земаља садржи елементе мирнодопског надметања сукоба ниског интензитета и рата. Сукоб ниског интензитета не води неизбежно рату – дипломатске и војне активности усмерене су на то да се рат спречи. Исто тако, ратом се не решавају сви аспекти конфликта – рат може да еволуира у неку врсту сукоба ниског интензитета. Савремени трендови наговештавају да је таква врста транзиције вероватна и у будућности. Према томе, суштина доктрине сукоба ниског интензитета замишљена је као основна доктрина за дејство у афро-азијским и латино-америчким регионима, али се не сме занемарити чињеница да се ради о глобалној доктрини, у којој европске и евро-азијске земље нису искључене, што са аспекта безбедности наше земље има посебан значај. Амерички циљ у сваком сукобу те врсте јесте да се подржи она страна у сукобу која обезбеђује реализацију америчких интереса. То значи да САД помажу одане режиме да опстану или, ако им то више одговара, устанике (герилу) у борби против режима који се оцене као непријатељски и антиамерички. „Форме нису битне. Могу бити тајне или отворене, али је суштина у томе да се у одређеном региону обезбеди америчка доминација.“⁷

Доктрина сукоба ниског интензитета део је националне стратегије САД, а оружане снаге имају у њој само једну, зависно од конкретне ситуације, значајну улогу. При разматрању овог феномена треба имати у виду и остале елементе америчке националне стратегије, који се заснивају на дипломатском, економском, социјалном и другим облицима испољавања силе.⁸ У борбеним правилима америчке војске постоји неколико дефиниција, односно начина ангажовања ОС САД у „сукобу ниског интензитета“: Према борбеном правилу КоВ САД (Field manual – FM) FM 100–20 из 1982. године, сукоб ниског интензитета је: „широк појам који означава политичко-војну борбу изван конвенционалног рата коју воде националне снаге ради остваривања политичких, социјалних, економских и психолошких циљева. Она је често дуготрајна и варира од дипломатских, економских и психолошких притисака, преко тероризма до устаничког рата... Сукоб ниског интензитета обухвата такве активности, као што су демонстрација силе, пружање војне помоћи, специјална дејства и ограничена непосредна употреба регуларних снага...“⁹

Како се укупан однос блокова квалификовао као конфликт, његова градација се, с обзиром на могуће ангажовање снага и средстава, делила на: 1) конфликт високог интензитета, 2) конфликт средњег

⁷ Стојан Јовић, Специјалне снаге, Монтенегро Харвест, Подгорица – Београд, 1994, стр.30.

⁸ Милан В. Петковић, Тајни ратници, Тетра ГМ, Београд, 1996, стр. 76.

⁹ Душан Вилић и Бошко Тодоровић, Разбијање Југославије 1990–1992, Београд, 1995, стр. 9.

интензитета и 3) конфликт ниског интензитета. Разлика између сукоба ниског интензитета и остала два сукоба јесте у томе што се циљ у сукобу ниског интензитета може остварити политичким, економским и ограниченим војним мерама – вршењем војног притиска и ангажовањем специјалних снага.¹⁰

За сваки од ових степена сукоба разрађена је и одговарајућа доктрина. Отуда и назив доктрина „сукоба ниског интензитета“, која у суштини представља модификовану доктрину „специјалног рата“.

У правилу FM 100-20 из 1986. године пише да је „сукоб ниског интензитета ограничено политичко-војно ангажовање ради постизања политичких, војних, социјалних, економских или психолошких циљева. Он је, најчешће пропраћен дипломатским, економским и психолошким притисцима, па све до тероризма и побуна.“ ... Често је дуготрајан и има различите облике, обично је ограничен на једно географско подручје и за њега су често карактеристична ограничења у погледу наоружања, тактике и степена насиља.“¹¹ Амерички професор Сам Серкесиан, сукоб ниског интензитета дефинише као „... активности и дејства војних или разних полувојних снага (борбених и неборбених) стране силе која интервенише да би утицала на противника и приморала га да прихвати неки војно-политички услов“.¹² Према Серкесиану, учешће САД у „сукобу ниског интензитета“ одвија се кроз три фазе: „Герила“ I, II и III. У једном чланку Серкесиан о сукобу ниског интензитета ка-

¹⁰ Оружане снаге САД груписане су у девет Здружених (сведовских, обједињених и комбинованих) команди. Пет имају „регионални“ карактер, а четири „глобални“. Једна од четири здружене команде (пored Стратегијске, Свемирске и Транспортне) је Команда за Специјалне операције (Kommando special Operations), са седиштем у ваздухопловној бази у Мек Дил (Mc Dil) на Флориди. Команда снага САД за специјалне операције формирана је априла 1986. године са задатком „да надзире и усмерава активности јединица специјалне намене свих видова оружаних снага“. Снаге за специјалне операције САД, по својој бројности и структури, једнаке су, ОС једне релативно мале земље. Сачињавају их јединице, комане и установе сва три вида ОС: КоВ, РВ (без борбене авиације), РМ и морнаричко-десантна пешадија. Под командом ових снага налази се близу 50.000 људи: око 32.000 активног састава, 15.000 припадника из Националне гарде и резерви видова и око 3.000 цивилних лица. Више од половине (око 26.500 људи) снага за специјалне операције сачињавају јединице специјалне намене КоВ: јединице (групе) специјалних снага (специјалне ваздушнодесантне јединице – Green Berets), јединице (диверзанти) „ренджера“ (Rengers), јединице за цивилне послове, за психолошка дејства и помоћне јединице. У саставу снага за специјалне операције налазе се и снаге за противтерористичку борбу („Делта Форсе“). Ваздухопловну компоненту сачињавају јединице (пукови, групе, ескадриле) за специјалне операције (SOFs), укупне јачине око 12.500 људи. Морнаричку компоненту чини око 10.500 људи, укључујући и елементе морнаричкодесантне пешадије, а то су морнаричкодиверзантски тимови SEAL (Sea-Air-Land), јединице специјалних чамаца, мини подморница и других специјалних пловила. Тодор Мирковић, „Снаге САД за регионално ангажовање“, Нови гласник, бр. 2/2001, стр. 106.

¹¹ (Bond A. Pete, Military Review, August, 1985), према: Душан Вилић и Бошко Тодоровић, Тероризмом у нови светски поредак, ГрафоМарк, Београд, 1999, стр. 175.

¹² Љубомир Стајић, Основи безбедности, Полицијска академија, Београд, 1999, стр. 266.

же: „... у сукобу ниског интензитета су присутни сви елементи за вођење тзв. прљавог, нефер рата, ангажовање САД ће бити веома дуго и скупо. Америчким обавештајним службама нису у томе ускраћене могућности да употребљавају прљаве трикове, али зато ће саме сносити одговорност за своје поступке. Такви сукоби су сложени, контрадикторни и нејасни и америчка политика може да подржава и недемократске режиме применом таквог сукоба у име демократије“.¹³

Да би оправдале предузимање таквих мера и активности, укључујући и агресију и да би избегле осуду међународне јавности и правне последице, због „сукоба ниског интензитета“, званичници САД (посебно идејни творац ове доктрине бивши амерички државни секретар Џ. Шулц) истицали су да није реч о рату, већ о неконвенционалним дејствима ради подршке „пријатељским снагама“, односно против снага које желе да остваре циљеве супротне америчким интересима.

Развој и примена доктрине „сукоба ниског интензитета“

Избор републиканског кандидата Роналда Регана за председника САД (1980. године) означио је почетак нове фазе америчке спољне политике, војне доктрине и стратегије. Интензивирана је трка у наоружавању са СССР-ом, ради остваривања значајније стратегијске предности и економског исцрпљивања главног ривала. У доктринарним документима САД преовладавају агресивни тонови. Појавила се нова стратегијска концепција чије је основно обележје „глобализам“. Актуелизују се теорије о преживљавању и победи у општем нуклеарном рату, могућности вертикалне и хоризонталне ескалације ратова „средњег“ и „високог“ интензитета и преношења борбених дејстава у космички простор (програм „Стратегијске одбрамбене иницијативе“ из 1983. године).

Ради прилагођавања таквој врсти сукоба приступило се реорганизацији оружаних снага, пре свега оних за специјалне операције. Организованост ОС САД за вођење сукоба ниског интензитета и спремност за стварну употребу потврђена је већ 1983. године у војној интервенцији на Гренаду. Ваздушни напади на Либију 1986, интервенција у Панами 1989, агресија на Ирак 1991, као и мировне операције у Сомалији 1993. године и на простору СФР Југославије, потврдили су да се америчка дипломатија, сразмерно јачању њене позиције у свету, све чешће ослања на војну силу као једно од најефикаснијих средстава за заштиту и јачање интереса САД. Доктрина „сукоба ниског интензитета“ је у међувремену два пута модификована (1986. и 1990. године), што је резултирало рађањем „операција изван ратног стања“ (1993. године), али чију суштину и даље чини стварање друштвених криза и манипулација њима.

¹³ Ибидем, стр. 266–267

***Еволуција „доктрине сукоба ниског интензитета“ у
„операције другачије од ратних“ („операције без
ратног стања“, „операције без оружане борбе“,
„операције које немају ратни карактер“)***

Почетком деведесетих година долази до доктринарних промена, које су настале као последица распада Варшавског уговора и нестанка СССР-а. Сједињене Америчке Државе постају једина суперсила и пресудан чинилац међународних односа. Нова ситуација захтевала је модификацију политичке, економске, информативне и војне стратегије. У таквим међународним околностима настао је нови доктринарни документ Копнене војске САД – Правило FM 100-5 (објављено 14. јуна 1993. године).¹⁴ Ново правило није донело револуционарне промене доктрине у односу на Правило FM 100-20 („Војне операције КоВ у сукобу ниског интензитета“ из 1990. године). То је, у ствари, модификована доктрина „сукоба ниског интензитета“ која је додата као битан анекс доктрини „Ваздушно-копнене битке“ (са четири начела и пет концепата доктрине битних за вођење операција). Брза и ефикасна победа у рату против Ирака¹⁵ не само да је потврдила високу вредност и технолошку супериорност оружаних снага САД, већ и ваљаност доктрине „Ваздушно-копнене битке“ (Air-Land Battle), која је првенствено била конципирана за рат на централноевропском војишту. Ваздушно-копнена битка је модификована у новоразрађени концепт „дистанциона дејства“, а касније у „операције из свих димензија“ (Full-dimensional Operations). Зато су у новом издању доктрине само прилагођене одредбе које се односе на сукоб средњег и високог интензитета. Уместо наглашавања улоге истурено базираних ОС, намењених одвраћању соvjетске претње, потврђен је прелазак на регионално оријентисане снаге базиране у САД, чија је основна карактеристика способност брзог пројектовања.¹⁶ У једном од поглавља Правила FM 100-5 („Операције“)

¹⁴ Ово је треће по реду правило ове врсте у којем је развијена доктрина КоВ САД позната као „Ваздушно-копнена битка“. Прва верзија те доктрине објављена је 1982. године и била је заснована на биполарности глобалне војне ситуације. Друга, допуњена верзија исте доктрине изашла је 1986. године. Живко Лукић, „Доктринарно правило Копнене војске САД FM 100-5“, Војно дело, број 1-2/1994, стр. 164.

¹⁵ Рат у Персијском заливу био је, према мишљењу Тофлерових, први оружани сукоб новог информатичког доба („рат трећег таласа“). Значајан утицај на војну мисао, стратегију и ратну доктрину САД извршили су супружници Тофлер својим делом Рат и антират (Alvin and Heidi Toffler, War and Anti-War, Little, Brown and Co, Boston, 1993). Ово дело код нас је издала ПАИДЕИА из Београда 1998. године у преводу Живка Лукића.

¹⁶ Пројектовање силе („Power Projection“) јесте способност државе да примени све или неке од инструмената силе (дипломатске, економске, информативне или војне) да би одговорила на кризу, допринела одвраћању сукоба или унапредила регионалну стабилност. Пројектовање снага („Force Projection“) покрет је војних снага са континенталног дела САД ради ангажовања у рату или у операцијама које немају ратни карактер. Пројектовање снага обухвата: мобилизацију, упућивање, употребу, повратак снага у САД и демобилизацију.

појављује се нови појам „операције које немају ратни карактер“ („операције без оружане борбе“) – Operations other than War,¹⁷ односно „рат без крви“ (War without blood). Уочљиво је да се садржај ових операција готово поклапа са активностима које су у претходним правилима сврставане у „сукоб ниског интензитета“.

Војне операције могу се одвијати у ратним условима и у онима који немају ратни карактер, односно ОС се могу ангажовати у миру и конфликтима. Терминолошке промене и нова категоризација нису донеле и промену карактера поменутих активности. Као и раније, суштина војног ангажовања у операцијама које немају ратни карактер јесте заштита и јачање америчких интереса, па се промене у основним доктринарним документима ОС САД могу тумачити као последица настојања да се изврши теоријско уопштавање и истакну заједничке карактеристике и принципи тих операција. Промена термина има и психолошку функцију. У времену када САД своје националне вредности промовишу као универзалне и када декларишу тежњу за миром у свету, наглашавање улоге америчких ОС у сукобима и унилатерално ангажовање на територији страних држава негативно би се одразило на америчку лидерску позицију у свету. На основу искустава из употребе оружаних снага у последњој деценији 20. и првих година 21. века уочљиво је да је доктрина „сукоба ниског интензитета“ још важећа и да се, уз одређене модификације које су последица промене услова и окружења, још примењује.

Према доктринарном документу FM 100-5, у поглављу „Операције“, наводе се четири врсте операција „сукоба ниског интензитета“ у којима могу учествовати ОС САД, а то су: 1. подршка побуњеничким или противпобуњеничким дејствима, 2. борба против тероризма, 3. операције одржавања мира и 4. мирнодопске „континџенси“ операције. Ови задаци се међусобно не искључују; напротив, често се преклапају и одвијају истовремено.

Подршка побуњеничким или противпобуњеничким дејствима

Војно укључивање у побуњеничка или противпобуњеничка дејства у надлежности је носилаца политичког одлучивања САД. Укупне државне напоре усмеравају владине агенције, а не Министарство одбране. Америчке ОС могу се наћи у улози, како помагача побуњеничких снага, тако и помагача владиних снага које се боре против по-

¹⁷ „Операције које немају ратни карактер“ (Operations other than War – OOTW) – мирнодопске активности и ангажовање војних јединица у току сукоба, при чему није нужан услов да се води оружана борба две организоване стране. Најчешће OOTW су: обавештајне, психолошке, информационе (медијске), дипломатија принуде (Coercive Diplomacy), манипулација мањинама и изборима и др.

буњеника. Побуњеничка и противпобуњеничка дејства представљају два аспекта истог процеса. Побуна се организује и изводи у ситуацији када њени инспиратори и организатори процене да промене политичког система нису могуће или нису вероватне, па се због тога опредељују за радикалну промену власти. У противпобуњеничким дејствима примењују се, начелно, иста средства и методи. Иако се ради о два супротна процеса, начела и тактика која се у њима примењује заснована је на истим принципима (Правило FM 90-8 „Противгерилске операције“ из новембра 1985. године).

Схватање мотива и циљева побуњеника и владе која се против њих бори од пресудног је значаја за предвиђање понашања и поступака једне и друге стране. Познавање тих чињеница омогућава да се правилније процени утицај побуне на америчке циљеве и интересе и да се предузму одговарајуће мере. Страна помоћ за организовање „унутрашње одбране и развоја земље“ (International Defense and Development Strategy) представља „*оне акције које предузимају цивилне и војне агенције једне владе у било ком програму који предузима друга влада да би се спречио устанак или нанео пораз устаницима*“. То је само ново име за стару концепцију о противустаничким дејствима. Нови термин указује на то да су, поред економских и политичких активности, неопходне и војне мере за борбу против устаника.

У борби против побуњеника америчке ОС садејствују са ОС земље домаћина, као и са другим америчким владиним организацијама, кроз механизам тзв. државног тима. Америчка администрација сачињава план помоћи који обухвата: обавештајно обезбеђење, (минималну) употребу америчких борбених јединица, изолацију или неутрализацију побуњеника и јачање владе. Америчко војно ангажовање може да буде у форми неборбене подршке¹⁸ или директне употребе ОС.

¹⁸ „Од свих облика иностране (инструкторске) помоћи, најзначајније место, свакако, припада оној која пружа, наводно приватна, америчка фирма за војни консалтинг под називом „Military Profesional Resources Inc.“ (MPRI). Годину дана пре агресије на територију бивше РСК, Хрватска је уговором легализовала присуство америчких војних експерата високог профила (Глобус, Загреб, август 1995). Уговор са MPRI потписали су министар одбране Г. Шушак и главни „извршни директор“ Varpon В. Lawis, са америчке стране, али не и одговарајући министар. При таквој „покривци“, америчка влада је, очигледно, желела да се унапред осигура од било каквих оптужби за ратне злочине и друга недела која би у предстојећим ратним операцијама, евентуално, починили васпитаници ових инструктора. У случају таквих аката, сва одговорност могла би се пребацити на хрватску војску и евентуално стране инструкторе, али као приватна лица, а не припаднике америчких оружаних снага. Званично, стручњаци MPRI су пензионисана војна лица, која своје стручне услуге наплаћују по погодби коју договоре са корисницима. У јулу 1995. године на Брионима су одржали семинар за највише руководиоце хрватске војске. У ствари, то је била штабна симулација операције „Олуја“, а лондонски „Sandy Telegraph“ поименично је навео америчке генерале који су је испланирали и касније руководили ње-

Америчка подршка побуњеничким снагама најефикаснија је када је у оквиру ширег контекста координираног наступа према јасно дефинисаним политичким циљевима. Такав циљ обично значи елиминисање страног војног присуства и спречавање дотура наоружања и војне опреме из иностранства. Активности побуњеника могу се ефикасно искористити као допуна дипломатским, политичким и економским напорима за обарање легалне и легитимне владе.

Борба против тероризма

Током осамдесетих, а посебно деведесетих година прошлог века тероризам се веома често користио као средство за постизање политичких циљева. Тиме је оспорена, једно време распрострањена, теза да тероризам нема политичку позадину и циљеве. Његова масовна појава¹⁹ указује на опасност која угрожава мир и безбедност у свету.

ном реализацијом (Carls Vun и Krozbi Butch Saint). Управо они су и творци модификоване доктрине сукоба ниског интензитета, познате под називом „Ваздушно-копнена битка“, већ примењене у Заливском рату против Ирака 1991. године. То, истовремено, значи да стручњаци МПРИ нису пензионисани, отписани, већ активни генерали и адмирали америчких ОС, у пуној креативној снази. О улози стручњака МПРИ из Вирџиније, професор Универзитета из Остраве др Рајко Долачек пише: „Они су за коришћење као плаћеници, легионари, свима који плате, а којима влада САД због најразличитијих разлога неће да пошаље своје активне официре да вежбају њихову војску. У појединачним случајевима то значи да су планирали масовна убиства, као што се то десило у Хрватској, где су ти елитни официри спремили хрватску војску, добро наоружану у току санкција, за познату офанзиву „Олуја“ (августа 1995), чија је последица била 200.000 истераних Срба из Крајине и масовна убиства цивила...“ (Вечерње новости, 12. и 13. 07. 1996. године).

Ова „приватна“ фирма за „војни консалтинг“ је после „Олује“ потписала сличан уговор („Програм опреме и обучи“) и са Муслиманско-хрватском федерацијом (А. Изетбеговић и К. Зубак) вредан око 400 милиона долара. Као и у случају Хрватске, и у армији босанских муслимана (ГШ и К-де корпуса) амерички војни инструктори из МПРИ били су присутни две године пре формалног склапања уговора 1993. године. Ни у овом аранжману се није појавила америчка влада као потписник, мада је председник Клинтон одмах најавио своју подршку програму са 100 милиона долара, намењених набавци америчког оружја и опреме. Вредност укупног програма модернизације и обуке армије Муслиманско-хрватске федерације процењује се на око 700–800 милиона долара. Највећи део ове суме обезбедиле су богате исламске земље, што су чиниле и у време илегалног набављања наоружања и војне опреме. У неповољном развоју ситуације, сва или претежна одговорност пребацује се на „приватне“ организације, мафијашка удружења и похлепне шверцере, а аболирају владе појединих земаља, пре свих САД. Бошко Тодоровић и Душан Вилић, Кризе: изазивање и управљање кризама, ГрафоМарк, Београд, 1997, стр 181–183.

¹⁹ Према америчким подацима, у периоду од 1968. до 1980. године, у свету је изведено 7.300 терористичких аката, од тога 2.700 (око 1/3) против америчких грађана. У овим акцијама погинула су 173 лица, а 970 је рањено. Евидентно је да су у терористичка акта, по овим подацима, сврстане и активности национално-ослободилачких и револуционарних покрета у Вијетнаму, Лаосу, Кампучији, Анголи, Салвадору и

Међународни тероризам је опасан и штетан због многих разлога,²⁰ као што су угрожавање живота невиних људи, компромитовање борбе народа за национално и социјално ослобођење, а може се искористи као повод за притисак и мешање у унутрашње послове других држава. Укључивање борбе против тероризма у „сукобе ниског интензитета“ одраз је значаја који америчка администрација придаје том феномену после учесталих напада на америчке војне објекте у разним деловима света, посебно после напада на касарну америчких marinaца у Бејруту 1983. године. После тог напада, тероризам је у САД дефинисан као војна опасност која угрожава њену безбедност и захтева војни одговор свим средствима.²¹ Председничком директивом о националној безбедности бр. 138, из априла 1984. године, предвиђене су и конкретне мере против носилаца и организатора терористичких и диверзантских акција, укључујући ударе по центрима за обуку терориста у Либану, Либији, Тунису и другим арапским земљама.

Америчке агенције укључене у борбу против тероризма следе модел познат као „концепт водеће агенције“. Према њему, Министарство правде је водећа агенција за борбу са тероризмом унутар САД.²² Министарство одбране надлежно је за борбу против терористичких активности које утичу на безбедност у путничком авионском саобраћају, а Министарство иностраних послова САД – за амерички одговор на акте против имовине и грађана САД у другим земљама и координацију америчких акција са активностима владе земље домаћина.

У борби против тероризма примењују се два начина употребе снага и средстава: ликвидација терористичких и диверзантских група у фази непосредне припреме или извршења акције, и ликвидирање центара за обуку и инфраструктуре терористичких организација. У борби против тероризма, сем специјалних снага („зелене беретке“, „ренцери“, „делта-јединице“ и „SEAL-тимови“), користе се и ракетне јединице и авијација за ударе из ваздушног простора. Таква дејства могу бити усмерена и против земље у којој се налазе центри за смештај и обуку терористичких и диверзантских група или против земаља које подржавају њихове активности, а које су усмерене против грађана и имовине САД (случај ваздушних напада на објекте у Либији априла 1986. године).

сл. Никола Аћимовић, „Снаге САД у доктрини сукоба ниског интензитета“, Нови гласник, број. 3–4/1997, стр. 107.

²⁰ Ранко Петковић, „Југославија и међународни тероризам“, Међународна политика, бр.859, 1986, стр. 1–3.

²¹ Мичел Клер, „Сукоб ниског интензитета – Нова доктрина америчке интервенције“, *Le Mond Diplomatique*, март 1986. године.

²² Иначе, Федерални истражни биро (Федерал Буреау оф Инвестигатион – ФБИ), задужен је да било где у свету, ухапси терористе који су починили злочин према америчким грађанима. „Војне операције оружаних снага САД у сукобу ниског интензитета“, Генералштаб ВЈ, 1996, стр.31.

Противтерористичка дејства имају два аспекта: антитероризам и контратероризам. *Антитероризам* подразумева дефанзивне мере које се предузимају да би се смањила „рањивост“ појединаца или имовине на терористичке нападе. Насупрот томе, „*контратероризам*“ подразумева офанзивне мере и поступке који се предузимају ради одвраћања, заштите и реаговања на терористичке нападе што подразумева „превентивне нападе“ и „ударе одмазде“.

Операције одржавања (очувања) мира

Операције одржавања мира су: „војне операције које се воде уз дипломатске напоре да би се постигао, поново успоставио или одржао мир у подручју сукоба“.²³ Оружане снаге САД учествују у операцијама одржавања мира у оквиру мандата који им је поверила ОУН, у сарадњи са другим земљама или унилатерално. Обухватају активности, као што су: а) повлачење и дезангажовање сукобљених страна, б) прекид ватре, в) размена ратних заробљеника, г) контрола наоружања и д) демилитаризација и демобилизација.

Операцијом одржавања мира подржавају се дипломатски напори у обнови или одржавању мира у подручјима могућег или стварног сукоба. Доктринарну основу за ове операције чине начела садржана у Правилу FM 100-5 „Операције“ и FM 100-23 „Мировне операције“, а односе се, како на одржавања, тако и на наметања мира. Основна начела су: одређивање циља, јединство акције, безбедност, легитимитет, истрајност и уздржавање. Основни садржаји операција одржавања мира су: смањивање непријатељстава, контрола обуставе ватре, праћење и извештавање о инцидентима нарушавања мира утврђеног споразумом, односно очување реда и стабилности. Ове задатке обављају припадници цивилне полиције, али за њих је оспособљена и војна полиција. Учесници операција за одржавање мира посебно су обучени и психолошки припремљени да утичу на слабљење и попуштање напетости и насиља. Иако је свака операција очувања мира специфична, заједничко обележје им је уздржавање од употребе силе.

Студија „Операције подршке миру и оружане снаге САД“ израђена је у Институту за националне стратегијске студије САД, а одељак „Управљање кризом на простору бивше Југославије“ израдио је Ендју Бер, бивши официр за политичка питања и цивилне послове УНПРОФОР-а, професор на Елиотовој високој школи за међународне односе у Вашингтону. Студија је изашла из штампе средином 1994. године, у издању Националног универзитета одбране САД. Процене из студије не исцрпљују све могуће варијанте промене ситуације на

²³ Брошура ТРАДОЦ 525-44, „Оперативна концепција КоВ за сукоб ниског интензитета“, према: Никола Аћимовић, „Снаге САД у доктрини сукоба ниског интензитета“, Нови гласник, број. 3-4/1997 стр. 103

Балкану и просторима некадашње СФРЈ. Оне само групишу развој, правце и догађаје који, веома уопштено, утичу на исход и заснивају се на чињеницама и претпоставкама о будућности региона. Тако је амерички државни секретар за одбрану Вилијам Пери, 7. фебруара 1996. године, на скупу Генералне асоцијације Националне гарде САД у Вашингтону, потврдио да је био иницијатор ваздушне офанзиве. „На конференцији министара иностраних послова и одбране и шефова генералштабова НАТО у Лондону (21. јула 1995) поднео сам предлог да тамо (односи се на српску територију у БиХ) буде извршена масовна ваздушна кампања. Не само једно или два бомбардовања него ваздушна кампања. Из Авијана и са палуба носача авиона на Јадрану ми смо лансирали једну од најефикаснијих ваздушних кампања каква је икада била. Било је преко 1.000 летова. Сваки задати циљ је уништен...”²⁴

Мирнодопске континџенси²⁵ операције²⁶

Мирнодопске операције у ванредним ситуацијама су „политички осетљиве војне операције које се обично одликују краткорочном, брзом демонстрацијом и употребом силе у ситуацијама испод саме границе конвенционалног рата“.²⁷ Примена ОС по посебним плановима у миру усмерава тежиште на специфичан циљ и настоји да се акција изведе у најкраћем времену, што захтева: прецизно одређене снаге, брза и комбинована дејства. Оружане акције у миру постају неопходне када се дипломатске иницијативе покажу неефикасним у постиза-

²⁴ Америчка борбена авијација први пут је ангажована у Босни 28. фебруара 1994. године, када су два авиона Ф-16, недалеко од Бањалуке, оборила четири авиона типа „Јастреб“ који су припадали Војсци Републике Српске. То је, истовремено, била прва борбена акција НАТО у Европи од њеног оснивања 1949. године. Тачно годину дана после отварања ваздушног моста за снабдевање муслимана у Босни, против Републике Српске, амерички авиони су се ватреним акцијама директно сврстали у муслиманску страну у грађанском рату, Божидар Дикић, „Амерички век војне интервенције“, „Политика“, 22. 09. 1996.

²⁵ Континџенси (Contingency) – ванредна ситуација узрокована природним непогодама, терористичким дејствима, субверзијама и сл. у којој се ангажују војне снаге. Због недовољног познавања ситуације захтева специфично планирање, реаговање и посебне поступке. „Војне операције оружаних снага САД у сукобу ниског интензитета“, Генералштаб ВЈ, 1996, стр.12.

²⁶ Дефиницију „војне операције“ прате извесне методолошко-теоријске тешкоће. У домаћој и страниј стручној литератури војна операција се дефинише као: „облик оружане борбе“, „организација краткотрајне борбе“, „најсложнији облик оружане борбе“, „форма оружане борбе“, „најкомплекснија форма оружаног сукоба“. Радивоје Минић, „Војна операција као херменеутички проблем“, Војно дело, бр. 4–5, 1995, стр. 178.

²⁷ Брошура ТРАДОЦ 525–44 „Оперативна концепција КоВ САД за сукоб ниског интензитета“, према: Никола Аћимовић, „Снаге САД у доктрини сукоба ниског интензитета“, Нови гласник, број 3–4/1997, стр. 104.

њу, временски, изузетно осетљивих циљева велике важности или када неочекивано угрожавање америчких виталних интереса захтева хитно реаговање. Дипломатски неуспех може захтевати тренутну употребу ОС ради заштите националних интереса, спасавања америчких грађана или америчке имовине. При томе ОС постају видљиви инструмент америчке спољне политике. Оружане акције у миру могу да се изводе у пријатељском или непријатељском окружењу.²⁸ Због тога су неопходни унапред разрађени континџенси планови. Они се ажурирају и допуњују новим проценама, у складу са развојем војно-политичке ситуације у свету, посебно у кризним регионима и потенцијалним жариштима, и у зависности од развоја унутрашње ситуације у конкретной земљи. Континџенси план за сваку земљу обухвата: а) *обавештајну операцију*, б) *хуманитарну помоћ*, в) *евакуацију америчких грађана*, г) *војно-економску помоћ*, д) *демонстрацију силе*, ђ) *препаде и нападе*, е) *операције спасавања и пребегавања*, и ж) *подршку америчким цивилним властима*. Поједини од ових садржаја не одвијају се засебно, већ се често комбинују и изводе паралелно. Тако се нпр. „са пружањем хуманитарне помоћи истовремено изводи и обавештајна операција - шверцује се војна помоћ, демонстрира сила, спасавају грађани и слично“.²⁹

Мирнодопска употреба ОС има велики психолошки утицај на домаће и инострано јавног мњење. Напади на терористичка скровишта демонстрирају силу и показују америчку одлучност у борби против тероризма, а спасавањем и пребегавањем демонстрира се америчка одлучност да широм света штите своје грађане и имовину. Управо политичка димензија употребе ОС условљава разлику између мирнодопских континџенси и ратних операција, јер се војне активности у рату изводе ради остваривања чисто војних циљева.

²⁸ Бивши министар одбране САД Вилијам Пери изјавио је „да је само у 1994. години Америка извршила шест војних интервенција изван зоне НАТО: а) у северном Ираку Американци су током 1991. године са 1.500 војника, 50 авиона и хеликоптера из базе НАТО у Турској интервенисали у вези са проблемом тамошњих Курда; б) ратни бродови САД у Јадрану са 7.800 marinaца, уз подршку 6. америчке флоте, од 1992. до краја 1995. су, под називом „Операција строга стража“, извршили поморску блокаду на Јадрану и надзирали спровођење санкција против СР Југославије; в) америчке ваздухопловне снаге, у дневној јачини од 550 људи, од 1992. до 1995. године из база НАТО у Немачкој интервенисале су у грађанском рату у Босни, дотурајући помоћ, снабдевање и опрему муслиманским упориштима; г) америчка војна авијација је са 1.700 припадника и више десетина ратних авиона, од априла 1993. под називом „Забранити лет“, херметички контролисала ваздушни простор над Босном и Херцеговином, првенствено ради спречавања летова српских авиона. За све време грађанског рата војни авиони САД и других чланица НАТО превозили су муслиманске политичаре и војне шефове из Сарајева у иностранство, што је значило да се најмилитантније снаге исламских земаља активно придружују војној интервенцији на Балкану.“ Божидар Дикић, „Амерички век војне интервенције“, „Политика“, 16. септембар 1996.

²⁹ Љубомир Стајић, *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 1999, стр. 272.

Према америчком часопису „Military Review“, недељно је ангажовано око 4.500 припадника снага за специјалне операције. Само у 1998. години оне су извршавале задатке у 112 земаља са укупно 31.500 људи.³⁰ Један британски часопис³¹, међутим, наводи да су снаге за специјалне операције САД 1998. године извршиле 2.178 задатака, делујући у или према 152 земље (67 земаља је било у зони одговорности Команде снага САД у Европи). Зависно од карактера и задатака које извршавају, снаге за специјалне операције биле су веома различитог састава: од малобројних група (тимова) и одељења до интервидовских, здружених састава ранга ојачаног батаљона или пука. Мање групе (3–5 људи) обично су уграђиване у америчка дипломатска и друга представништва у страним земљама; у међународне „хуманитарне“ и друге организације, убачене у кризна подручја ради прикупљања обавештајних података.

Команди оружаних снага САД у Европи придодате су елитне јединице за специјалне операције. Поред осталих, на располагању су јој биле: 10. група специјалних снага САД КоВ са базом у Бад Толцу (Bad Toltz) у СР Немачкој и 325. група за специјалне операције РВ у ваздухопловној бази Милденхил (Mildenhill) у Великој Британији, док се у водама Средоземног мора (укључујући и Јадранско), стално налазио по један (повремено и два) SEAL-тим и по две до три пловне јединице специјалних бродова. Делови тих и других снага специјалне намене од почетка југословенске кризе (али и пре њеног почетка) били су ангажовани на (или су деловали према) просторима СФРЈ. Из Вићенце у сввероисточној Италији деловали су елементи 10. групе специјалних снага КоВ и јединице за психолошко-пропагандна дејства, а из италијанске базе Бриндизи са југа Италије ваздухопловни елементи 325. групе за специјалне операције.

На просторима Хрватске и Федерације БиХ, специјалне снаге КоВ ОС САД деловале су непосредно и посредно: прво, пружањем помоћи хрватској војсци и армији Федерације и, друго, као уграђени елементи у структуре UNPROFOR-а, IFOR-а и SFOR-а, као и разних међународних организација. Важну улогу одиграле су у откривању и обележавању објеката Војске Републике Српске Крајине и Републике Српске. Њихове активности су се временом проширивале на југ, где су се после интервенције снага НАТО у Албанији, у лето 1997. године, ангажовале на припремању ОВК за догађаје који су следили. Снаге за специјалне операције РВ ОС САД из база у Италији, Грчкој

³⁰ V. Glenn W. Goodman, Jr, Regional Engagement Force, p. 69–70.

³¹ JANE's Defence Weekly, July 1999, U.S. Special Operations Forces

и Турској коришћене су, како се наводило у америчкој штампи, и „пре избијања оружаних сукоба на Косову, на плану подршке имплементирању мировних уговора“. Њихове активности знатно су интензивирани у фази припрема и извођења агресије НАТО на СР Југославију у пролеће 1999. године. Током агресије, убачени елементи специјалних снага КоВ-а и снага за специјалне операције РВ ОС САД, коришћени су, најчешће, за постављање локатора и обележавања циљева, по којима је затим дејствовала авијација НАТО.

После доласка снага КФОР-а на Космет, јединицама специјалних снага КоВ-а ОС САД, које пружају саветодавну и другу помоћ Косовском заштитном корпусу, придружиле су се и јединице за цивилне послове ради пружања помоћи „локалним мултиетничким“ органима у успостављању власти на Косову и Метохији.

Закључак

„Специјални рат“, „доктрина сукоба ниског интензитета“, „операције другачије од ратних“ синоними су за облике, претежно, неоружаног угрожавања безбедности малих држава. Спектар делатности је веома широк – од субверзије до оружане агресије. У начелу, постоји поступност – од блажих ка оштријим и грубљим. О томе када ће се применити који облик, како ће се применити и према којој земљи или групи земаља, зависи првенствено од планова САД и њених „партнера у лидерству“. Сједињене Америчке Државе, као једина преостала светска суперсила, одлучују, у складу са својим националним циљевима и интересима, да ли је побуна побуна или устанак, независно од истине и суштине ствари. Подржаће побуну и против демократске власти ако је она „непослушна“, али ће подржати противпобуњеничка дејства и против најреакционарнијих полуфеудалних режима, ако су они кооперативни и воде политику која је у интересу САД.

О тероризму имају сличан став. Терористичким актима сматрају само оне у којима су жртве грађани САД и, у складу с тим, дају себи право да изводе „превентивне нападе“ и „ударе одмазде“.

У операцијама наметања и одржавања мира и контингенци операцијама отворено подржавају ону групацију у сукобу која обезбеђује реализацију интереса САД.

На почетку југословенске кризе стали су на страну побуњеника - словеначких, хрватских и муслиманских сепаратиста. У кризи у јужној српској покрајини подржали су албанске терористе и сепаратисте, а у операцијама наметања и очувања мира – Хрвате, муслимане и Албанце. Контингенци операције изводили су тако што су разбијаче Југославије наоружавали, а по наметању мира организовали цивилне органе окупационе власти.

Литература:

1. Д. Вилић и М. Атељевић, Специјални рат: одбрана и заштита, НИО Пословна политика, Београд, 1983.
2. Љ. Стајић, Основи безбедности, Полицијска академија, Београд, 1999.
3. Д. Вилић и Б. Тодоровић, Кризе: изазивање и управљање кризама, Графо Марк, Београд, 1997.
4. Војне операције САД у сукобу ниског интензитета, Генералштаб ВЈ, Београд, 1996,
5. С. Јовић, Специјалне снаге, Монтенегро Харвест, Подгорица–Београд, 1994.
6. М. Петковић, Тајни ратници, Тетра ГМ, Београд, 1996.
7. Д. Вилић и Б. Тодоровић, Разбијање Југославије 1990–1992, Београд 1995.
8. Нови гласник, бр. 3–4/1997, 2/2001,
9. Д. Вилић и Б. Тодоровић, Тероризмом у нови светски поредак, Графо Марк, Београд, 1999.
10. Алвин и Хајди Тофлер, Рат и антират, ПАИДЕИА, Београд 1998,
11. Војно дело, бр. 1–2/1994, 4–5/1995,
12. Међународна политика, Београд, бр. 859/1986.
13. JANES Defence Weekly, July 1999.